

REPUBLIKA CRNA GORA
Vlada Republike Crne Gore
Savjet za opšte obrazovanje

<i>Nivo obrazovanja</i>	Osnovna škola
<i>Nastavni predmet</i>	IZBORNI PREDMET
<i>Predmetni program</i>	OSNOVI ŠAHA -izborni predmet-
<i>Razred</i>	jednogodišnji predmet koji nije vezan za razred
<i>Predmetna komisija</i>	Prof. dr Srđan Darmanović , Pravni fakultet, Podgorica, predsjednik Maksim Lutovac , profesor, šahovski publicista, Bar, član Miodrag Vučeljić , Zavod za školstvo, Podgorica, član Jovica Vojvodić , OŠ "Blažo Jokov Orlandić", Bar, član

Podgorica
2006.

1. NAZIV NASTAVNOG PREDMETA

IZBORNI PREDMET

NAZIV PREDMETNOG PROGRAMA

OSNOVI ŠAHA

2. ODREĐENJE PREDMETNOG PROGRAMA

Šah jedna od najstarijih ljudskih tvorevina. Traje već dvije hiljade godina, a zahvaljujući svojim vrijednostima preživio je sve prirodne, ljudske i istorijske kataklizme. Oduvijek je bio tajna i privlačio podjednako običan narod, kockare, avanturiste, istraživače, naučnike umjetnike, vojskovođe pa i same kraljeve i careve, o čemu svjedoče brojni dokumenti, zapisi i literatura.

Šah je jedinstvena multidisciplinarna oblast stvaralaštva. U srednjem vijeku bio je viteška disciplina a danas je dosegao nivo specifične umjetnosti. Između ta dva pola mnogobrojni teoretičari definisali su ga kao borbu, sport, umjetnost, nauku, s jakim primjesama logike i psihologije. To potiče otuda što je šah, zbog svoje kompleksnosti, izmicao definiciji i šablonu, rječito govoreći da je on originalan vid stvaralaštva, ravan umjetnosti i nauci.

Program Osnovi šaha u principu se nudi učenicima sedmog razreda kao izborni predmet, ali ga mogu birati i učenici starijih razreda koji žele da se upoznaju sa osnovnim elementima igre. Izučava se sa 2 časa sedmično, što na nivou školske godine iznosi 68 časova. Po pravilu, kad god to škola može da organizuje, nastava se realizuje u blok časovima.

3. OPŠTI CILJEVI NASTAVE OSNOVA ŠAHA

Izučavanje Osnova šaha treba kod učenika:

- da omogući harmohičan razvoj intelektualne, etičke, estetske i socijalne komponente ličnosti
- da razvije karakterne crte ličnosti kao što su upornost i preciznost
- da razvije sposobnost imaginacije i stvaralaštva
- da postavi temelje za dalji rad na usavršavanju u šahu
- da pruži saznanje da učenje može da se realizuje kroz igru.

4.OPERATIVNI CILJEVI

Tema 1: Šahovska tabla i šahovske figure (9 časova)			
Operativni ciljevi	Aktivnosti	Sadržaj	Korelacija i didaktička uputstva
Učenik/ca treba da: • usvoji osnovne pojmove o šahovskoj tabli i njenim elementima: polje, redovi, linije, dijagonale i centar; • zna pravila kretanja svih figura; • usvoji pojmove : damino krilo, kraljevo krilo, teške i lake figure; • zna pravila ponašanja za šahovskom tablom i usvoji pravilo taknuto-maknuto; • zna kvantitativnu vrijednost figura; • zna pravila uzimanja figura; • zna da promoviraju pješaka u damu, topa, lovca i skakača.	• postavljaju figure u početni položaj; • imenuju sva polja jednog reda ili dijagonale; • nalaze i vuku najbolji mogući potez koji je vezan za kvantitativnu vrijednost figura; • prepoznaju i vuku najbolji potez vezan za promovaciju i uzimanje figura.	Šahovska tabla.Naziv i postavljanje figura.Linija. Red. Dijagonala. Polje. Izvršenje poteza. Početak partije. Pravila kretanja figura.Teške figure. Lake figure. Ponašanje igrača za šahovskom tablom. Vrijednost figura. Centar. Damino i kraljevo krilo. Promocija pješaka. Uzimanje figura.	Stalno insistirati na pravilnom usvajanju osnovnih šahovskih pojmova : naziv figura, pravila kretanja figura, promovacija pješaka i uzimanje figura. Korelacija: * šahovska tabla – koordinatni sistem- igra za djecu : potapanje podmornica. * Izvršenje poteza – Djeca u saobraćaju : upaljeno crveno svjetlo (na potezu je protivnik tj. automobil; mladi šahista strpljivo čeka da se upali zeleno svjetlo tj. da on bude na potezu). * Vrijednost figura – sabiranje i upoređivanje prirodnih brojeva. Insistirati za pravilnim ponašanjem za šahovskom tablom, čime učenik/ca uči da poštuje druge i sebe. Insistirati na pravilnom odigravanju poteza, pravilnom uzimanju figura i pravilnom izvođenju promovacije.

Tema 2: Osnovi šahovske igre (15 časova)			
Učenik/ca treba da: • zna šahovsku notaciju; • usvoji pojam: šah kralju i sva pravila vezana za taj pojam; • usvoji pojam mat; • usvoji pojam: remi i sve moguće slučajeve remija; • zna pravila: anpasan i rokada.	• zapisuju skraćenom notacijom neku svoju odigranu partiju; • igraju poteze za sva moguća pariranja u poziciji u kojoj je kralj u šahu; • izvode razne matove u jednom potezu; • igraju jedine moguće poteze koji remiziraju u datoj poziciji; • prepoznaju pozicije u kojima jesu, a u kojima nisu mogući potezi anpasan i rokada.	Šahovska notacija. Legenda o šahu. Šah kralju. Mat kralju. Cilj igre. Remi. Anpasan. Rokada.	Insistirati na pravilnom zapisivanju figura i poteza, čime učenik/ca dobija slobodu i mogućnost da analizira mnoge partije od početka šaha do današnjih dana. Insistirati i birati pozicije u kojima se daje mat kralju u jednom potezu na jedan jedini mogući način. Razumijevanjem pojmova: anpasan i rokada, učenik/ca je savladao/la osnovna pravila šaha, čime je stekao pravo da može sjesti za šahovsku tablu i odigrati partiju sa bilo kojim igračem na svijetu, po strogim šahovskim pravilima. Korelacija: * Legenda o šahu – geometrijska progresija. * Šahovska notacija – koordinatni sistem. * Unutrašnja korelacija : mat kralju je u korelaciji sa pojmom šah kralju i sa sva tri moguća pariranja u slučaju šaha kralju. (odsustvo pariranja je u stvari: mat). Stalno insistirati na pravilima ponašanja za šahovskom tablom; bez obzira na ishod šahovske partije (remi ili mat), učenik/ca je dužan/na da protivniku pruži ruku i da za načinjene greške u poziciji, ne krivi protivnika već sebe.

Tema 3: Mat usamljenom kralju (10 časova)

Učenik/ca treba da: • usvoji principe matiranja topovima; • zna da potisne damom kralja; • zna da izvede mat damom; • zna da izvede mat topom.	• izvode matiranje u bilo kojoj poziciji sa kraljem i dva topa protiv kralja; • izvode matiranje u bilo kojoj poziciji sa kraljem i damom protiv kralja; • izvode matiranje u bilo kojoj poziciji sa kraljem i topom protiv kralja;	Matne slike: dama. Matne slike: dva topa. Matne slike: jedan top. Matiranje topovima. Mat damom i kraljem. Mat topom i kraljem.	Stalno isticati značaj pozicija: kralj i top protiv kralja, kralj i dama protiv kralja i kralj i dva topa protiv kralja. Matiranje protivničkog kralja treba dovesti do automatizma i stalno isticati neophodnu preciznost, bez suvišnih poteza, pri matiranju. Stalno isticati da pravilnim usvajanjem ove teme, učenici/ce stižu pravo da odigraju svoj prvi turnir. Insistirati na pojednostavljivanju pozicije pri nadmoćnoj poziciji, svodeći tu poziciju na elementarnu: kralj i top protiv kralja, kralj i dama protiv kralja i kralj i dva topa protiv kralja. Korelacija: *Potiskivanje kralja damom – geometrija : površina pravougaonika (potiskivanjem kralja smanjujemo površinu pravougaonika kojeg taj kralj čini sa nekom ivičnom linijom i ivičnim redom). Unutrašnja korelacija: - ivične linije i redovi - matne slike: dva topa - matne slike: dama - matne slike: jedan top Na prvom polugodišnjem turniru, ponovo podsjetiti učenike na pravilno ponašanje i disciplinu koja je neophodna za vrijeme turnirske partije. Poštovanje protivnika je neophodan uslov za normalno održavanje turnira.

Tema 4: Osnove otvaranja (20 časova)

Učenik/ca treba da: • zna osnovne činjenice o razvoju šahovske igre; • usvoji osnovne principe otvaranja; • usvoji značaj centra u fazi otvaranja; • zna osnovne greške u otvaranju i kako ih može izbjeći. • razumiju da greške u otvaranju znače grubo kršenje principa otvaranja, • razumiju neophodnost rokade u fazi otvaranja	• pričaju neki događaj iz burne šahovske istorije; • primjenjuju u praksi osnovne principe otvaranja; • prepoznaju pozicije u kojima je narušena ravnoteža centra; • sami zaključuju da greške u otvaranju znače grubo kršenje principa otvaranja i sve principe provjeravaju u praksi, igrajući slobodne partije šaha.	Razvoj šahovskih ideja. Pješački raspored u otvaranju. Značaj centra. Razvoj lakih figura u fazi otvaranja. Položaj teških figura u otvaranju. Rokadna postava. Greške u otvaranju.	Stalno isticati da je otvaranje veoma važna faza šahovske partije i da se moraju poštovati osnovni principi otvaranja. Poznavanje osnovnih principa u otvaranju, omogućava učenicima pravilno razumijevanje šahovske igre; od učenika ne treba tražiti da uče napamet mnogobrojna otvaranja, već stalno insistirati na primjeni osnovnih principa. Korelacija: *Značaj centra – streljaštvo: strijelac se uvijek trudi da pogodi centar. *Značaj centra – fudbal : predočiti učenicima paradoksalnu situaciju u kojoj bi igrači jednog fudbalskog tima trčali po aut liniji, prepuštajući centar protivniku. Unutrašnja korelacija: - djelovanje lakih figura (razlika: u početnom položaju i u centru) - vrijednost i djelovanje teških figura; Istaći da je šah kroz istoriju doživio mnoge promjene, i da je, vezano za ovu temu, rokada naknadno izmišljena, upravo da nam kralj ne bi bio izložen napadu u samoj fazi otvaranja. Tako i koncipirati tema-turnir: razvoj u fazi otvaranja sa što bržim vršenjem rokade.

Tema 5: Pješačke završnice (14 časova)

Učenik/ca treba da: • usvoji pravilo kvadrata; • razumije značaj opozicije u završnici; • zna osobine elementarnih završnica: kralj i pješak protiv kralja; • zna klasifikaciju pješaka; • prepoznaju, imenuju i razumiju razne vrste pješačkih završnica.	• igraju pozicije gdje treba da primjene pravilo kvadarata; • objašnjavaju i imenuju pozicije u kojima presudnu ulogu igra opozicija kraljeva; • realizuju poziciju: kralj i pješak protiv kralja – jedan pješak slobodan;	Pravilo kvadrata. Opozicija. Ključna polja. Kralj i pješak (na A ili H liniji)protiv kralja. Kralj i pješak protiv kralja. Klasifikacija pješaka. Kralj i pješak protiv kralja i dva pješaka.	Isticati važnost poznavanja pješačkih završnica, naglasiti da čitav tok jedne partije može da bude uslovljen određenom pješačkom završnicom. Realizacija elementarnih pješačkih završnica treba da se dovede do rutine. Posebnu pažnju treba posvetiti opoziciji kraljeva, jer ona determiniše manje- više svaku pješačku završnicu. Korelacija: *Pravilo kvadrata – geometrija; *Opozicija – politika, ples, fudbal(na pr. izlazak kralja iz opozicije podsjeća na dribling u fudbalu); Unutrašnja korelacija: - promocija pješaka - vrijednost figura - mat damom Stalno isticati da u završnici, kralj postaje aktivna figura i da se vrijednost pješaka povećava višestruko u završnici. Isticati da je cilj završnice, upravo, pretvaranje pješaka u damu. Završni turnir, učenici /ce odigravaju sa pisanjem poteza i upoređuju svoju igru sa igrom na polugodišnjem turniru. Uočiti i stalno isticati da su učenici/ce ostvarili napredak upravo poznavanjem osnovnih pješačkih završnica.

5. Katalog znanja

Minimalni zahtjevi	Osnovni zahtjevi	Napredni zahtjevi
Učenik/ca: • zna osnovne elemente šahovske table, pravila kretanja figura, usvaja notaciju; • usvaja i prepoznaje pojmove: šah, mat i remi; • zna da riješi jednostavniji mat u jednom potezu; • zna da izvede mat topovima, mat damom i mat jednim topom; • usvaja principe otvaranja i zna da izvede Legalov mat; • usvaja i razumije pravilo kvadrata; • razumije značaj ključnih polja i opozicije; • zna da remizira poziciju kralj i pješak protiv pješaka kada se njegov kralj nalazi ispred pješaka.	Učenik/ca: • pravila kretanja figura, promociju i uzimanje figura dovodi do automatizma; • zna da riješi mat u jednom potezu gledajući na demonstracionu tablu; • do automatizma izvodi matiranje topovima, potiskivanje kralja damom i matiranje jednim topom; • usvaja pojmove anpasan i rokada i ne griješi u njihovoj primjeni; • uočava i primjenjuje značaj centra u fazi otvaranja; • je u stanju da izvede ocjenu osnovnih pješačkih završnica; • do automatizma rješava povoljniju pješačku završnicu kralj i pješak protiv kralja (kralj na šestom redu – pješak na petom redu); • u mnogim pješačkim završnicama primjenjuje pravilo opozicije.	Učenik/ca: • zna da bez gledanja na tablu odredi boju nekog polja, takođe, bez gledanja na tablu zna da odredi koja polja čine određenu dijagonalu; • uspješno rješava složenije matove, matove sa promocijom skakača i matove rokadom; • uspješno primjenjuje patne motive u rješavanju pojedinih problema; • matiranja damom i topom izvodi rutinski i kada na tabli još ima nekih svojih figura; • ne narušava osnovne principe otvaranja; • iz središnjice prelazi u dobijenu završnicu koju brzo realizuje; • razumije značaj klasifikacije pješaka i povoljnije pješačke završnice realizuje uspješno;

6. NAČIN PROVJERE ZNANJA I OCJENJIVANJE

Znanje se provjerava usmenim ispitivanjem kao i testovima sa dijagramima koji se održavaju poslije svake teme.

7. RESURSI KOJI SU POTREBNI ZA REALIZACIJU PROGRAMA

Učionica u kojoj se izvodi nastava treba da posjeduje jednu demonstracionu tablu sa figurama, desetak šahovskih garnitura i 3 do 4 šahovska časovnika.

8. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

Nastavu izvodi lice sa najmanje VI stepenom stručne spreme – nastavnog smijera. Pored opštih, poseban uslov je da ima najmanje prvu šahovsku kategoriju.

9. LITERATURA

1. J. Averbah – "Šta treba da se zna o završnicama" ; Caissa Commerce, Beograd, 2004.
2. V. Vuković – "Razvoj šahovskih ideja" ; Šahovska naklada, Zagreb, 1986.